

УДК 351.713+336.24(0,75.8)(045)

ГРЕБЕЛЬНИК О.П.,

д.е.н, професор,
завідувач кафедри митної справи
Університету державної фіскальної служби України

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ УЧАСТІ КРАЇНИ У СФЕРІ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

***Анотація.** У статті запропоновано авторську систему індикативних показників аналізу зовнішньоекономічної діяльності країни.*

***Ключові слова:** зовнішньоторговельний обіг; показники обсягів зовнішньоекономічних зв'язків; індикатори інтенсивності зовнішньоекономічних відносин; показники структури зовнішньоекономічних зв'язків; показники динаміки та результативності міжнародних економічних відносин.*

Гребельник А.П., д.э.н, профессор, заведующий кафедры таможенного дела Университета государственной фискальной службы Украины

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА УЧАСТИЯ СТРАНЫ В СФЕРЕ МИРОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ

***Аннотация.** В статье предложено авторскую систему индикативных показателей анализа внешнеэкономической деятельности страны.*

***Ключевые слова:** внешнеторговый оборот; показатели объема внешнеэкономических связей; индикаторы интенсивности внешнеэкономических отношений; показатели структуры внешнеэкономических связей; показатели динамики и результативности международных экономических отношений.*

Oleksandr P. Hrebelynyk, doctor of economics, professor, Head of Customs Affairs Department at the University of State Fiscal Service of Ukraine

METHODOLOGICAL ASPECTS TO ANALYZE A COUNTRY'S ENGAGEMENT IN WORLD ECONOMIC RELATIONS

***Abstract.** The article explains the author's system of indicative indexes to analyze a country's international economic activity.*

***Key words:** international trade turnover; scope indicators of international economic activity; foreign economic relations intensity indexes; structural indicators of international economic relations; performance and efficiency indicators of international economic relations.*

Актуальність проблеми. Визначення євроінтеграції як стратегічного напрямку розвитку країни диктує необхідність проведення системного дослідження сукупності показників, які характеризують не стільки кількісні параметри міжнародного економічного співробітництва, скільки дозволяють проаналізувати якісний рівень даного виду взаємовідносин.

На нашу думку, тільки дослідження всієї сукупності різнобічних індикаторів дозволяє не тільки провести системний аналіз у сфері міжнародних економічних відносин на сучасному етапі розвитку, але й надає можливість оптимізувати систему державного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків у майбутньому.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти аналізу зовнішньоекономічної діяльності у сфері міжнародних економічних відносин розглядаються у наукових працях українських авторів: В.Андрийчука, В.Будкіна, І.Бураковського, Д.Лук'яненка, В.Онїщенка, В.Сіденка, О.Поручника, А.Румянцева, В.Рокочої, О.Рогача, А.Філіпенка, О.Шниркова, та ін.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних проблем, пов'язаних з відпрацюванням моделі системного аналізу зовнішньоекономічної діяльності країни у сфері світогосподарських зв'язків.

Виклад основного матеріалу. Функціонування будь-якої економічної системи, в тому числі й у сфері міжнародних економічних відносин, можна характеризувати сукупністю економічних показників. Вони, в свою чергу, поділяються на кількісні та якісні. Тоді як кількісні показники відображають загальні обсяги зовнішньоекономічних операцій та кількісні зміни в сфері зовнішньоекономічних зв'язків, якісні показники характеризують раціональність використання коштів у даній сфері взаємовідносин та основні тенденції розвитку її розвитку.

Кожен показник цієї системи посідає певне місце в дослідженні міжнародних економічних зв'язків та характеризує конкретну сферу економічних відносин з іншими країнами. Уся сукупність показників, які дають можливість провести системне дослідження зовнішньоекономічних відносин країни можна класифікувати на наступні групи: показники обсягів; показники інтенсивності; показники структури зовнішньоекономічних зв'язків; показники динаміки та результативності зовнішньоекономічних відносин.

До першої групи показників, які дають кількісну характеристику зовнішньоекономічних зв'язків, слід віднести:

- обсяг експорту товарів – кількість вивезених та реалізованих за межами країни товарів національного виробництва;
- обсяг імпорту товарів – кількість ввезених та реалізованих товарів іноземного виробництва на території країни ;
- зовнішньоторговельний обіг - сукупний об'єм експорту-імпорту товарів за визначений період часу (як правило, за рік). Зовнішньоторговельний обіг має два виміри: вартісний та фізичний обсяг. Вартісний обсяг розраховується за певний період часу в поточних цінах відповідних років із використанням поточних валютних курсів. Фізичний обсяг розраховується у фізичних величинах (тонна, метр, кг. та под..) і дає змогу робити зіставлення і визначати реальну динаміку зовнішньої торгівлі:

$$\text{ЗТО} = \text{E} + \text{I}, \quad (1)$$

де ЗТО – зовнішньоторговельний обіг;

E – обсяг експорту (у вартісних одиницях);

I – обсяг імпорту (у вартісних одиницях).

- генеральна (загальна) торгівля - вартість зовнішньоторговельного обороту з урахуванням вартості транзитних товарів. Показує загальне зовнішньоторговельне “навантаження” на країну, включаючи обсяги ввезення, вивезення та транзиту товарів:

$$\text{ГТ} = \text{E} + \text{I} + \text{T}, \quad (2)$$

де ГТ - генеральна (загальна) торгівля;

E – вартість експорту;

I – вартість імпорту;

T- вартість транзиту.

- обсяг реекспорту - кількість вивезення раніше завезеного товару;
- обсяг реімпорту – кількість ввезення раніше вивезених товарів;
- обсяг експорту давальницької сировини – вивезення сировини українського походження з метою її переробки за межами митної території країни з подальшим ввезенням готових виробів з неї в країну експорту сировини;
- обсяг імпорту давальницької сировини – ввезення сировини іноземного походження з метою її переробки на митній території України з подальшим вивезенням готових виробів в країну експорту сировини;
- до обсягів зовнішніх прямих інвестицій в країну відносяться цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту;
- до обсягів зовнішніх прямих інвестицій з країни відносяться цінності, що вкладаються резидентами-інвесторами країни в об'єкти інвестиційної діяльності за кордоном.

Показники інтенсивності міжнародних економічних відносин можна поділити на дві підгрупи: показники інтегрованості та показники обсягів на душу населення.

Основними показниками інтегрованості, які використовуються для визначення рівня відкритості національного господарства та участі країни в міжнародному поділі праці, є експортна, імпортна, зовнішньоторговельна квота та показник інтенсивності внутрішньогалузевого обміну в міжнародній торгівлі.

Експортна квота - це якісний показник, який характеризує значимість експорту для економіки в цілому і окремих галузей із тих чи інших видів продукції. В рамках усього національного господарства вона розраховується як співвідношення вартості експорту (E) до вартості валового внутрішнього продукту (ВВП) за відповідний період у відсотках:

$$K_E = \frac{(E)}{ВВП} \times 100\%, \quad (3)$$

Імпортна квота - це якісний показник, що характеризує значимість імпорту для економіки країни і окремих галузей із різноманітних видів продукції. В рамках всього національного господарства імпортна квота розраховується як співвідношення вартості імпорту (I) до вартості ВВП:

$$K_I = \frac{(I)}{ВВП} \times 100\% \quad (4)$$

Крім вищезазначеного показника, в окремих випадках доцільно розраховувати коефіцієнт імпортової залежності країни який визначається як відношення обсягу імпорту певного товару до обсягу його споживання в країні. Імпортну залежність можна охарактеризувати як залежність країни від зовнішнього ринку в яких-небудь товарах або їх групах внаслідок відсутності в країні необхідних для виробництва потужностей, сировини, кваліфікованих кадрів через причини економічного чи політичного характеру.

Зовнішньоторговельна квота визначається як співвідношення сукупної вартості експорту і імпорту, діленої навпіл, до вартості ВВП у відсотках:

$$K_3 = \frac{1/2(E+I)}{ВВП} \times 100\% \quad (5)$$

Інтенсивність внутрішньогалузевого обміну в міжнародній торгівлі відображає паралельний експорт та імпорт виробів тієї самої галузі даної країни (або групи країн) за певний період.

Інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі між країнами визначається за формулою:

$$U_1 = \frac{(E_1 + I_1) - |E_1 - I_1|}{(E_1 + I_1)} \cdot 100\% \quad (6)$$

або

$$U_1 = \frac{H_1}{(E_1 + I_1)} \cdot 100\% \quad (7)$$

де U_1 — інтенсивність внутрішньогалузевої торгівлі між країнами;

H_1 — рівень внутрішньогалузевої торгівлі;

E_1, I_1 — відповідно експорт та імпорт галузі.

До показників обсягів на душу населення відносяться наступні: експорт на душу населення; імпорт на душу населення; зовнішньоторговельний оборот та іноземні інвестиції на душу населення. Дана група показників дозволяє провести порівняльний аналіз зовнішньоекономічних відносин з іншими країнами.

Показник експорту на душу населення розраховується наступним чином:

$$E_{\text{д.н.}} = \frac{E_{\text{зв.р.}}}{K}, \quad (8)$$

де $E_{\text{д.н.}}$ - обсяг експорту на душу населення в даному році;

$E_{\text{зв.р.}}$ - обсяг експорту у звітному році;

K - кількість населення у країні.

Імпорт на душу населення розраховується як співвідношення вартості імпорту (I) звітного року до кількості населення у країні.

$$I_{\text{д.н.}} = \frac{I_{\text{зв.р.}}}{K}, \quad (9)$$

де $I_{\text{д.н.}}$ - обсяг імпорту на душу населення в звітному році;

$I_{\text{зв.р.}}$ - обсяг імпорту в звітному році;

K - кількість населення у країні.

Зовнішньоторговельний оборот на душу населення це:

$$ZTO_{\text{д.н.}} = \frac{ZTO_{\text{зв.р.}}}{K}, \quad (10)$$

де $ZTO_{\text{д.н.}}$ - обсяг зовнішньоторговельного обороту на душу населення в звітному році;

$ZTO_{\text{зв.р.}}$ - обсяг зовнішньоторговельного обороту в звітному році;

K - кількість населення у країні.

Іноземні інвестиції на душу населення – це відношення обсягів іноземних інвестицій в звітному році до кількості населення в Україні. Показники, які характеризують структуру зовнішньоекономічних зв'язків, це: товарна, галузева, інституціональна, геополітична та географічна структура зовнішньоекономічних відносин.

Під товарною структурою розуміють показники розподілу експорту й імпорту за основними товарними позиціями. Тому розрізняють товарну структуру експорту та товарну структуру імпорту. Під товарною структурою експорту розуміють систематизацію за певними ознаками сукупності товарів, що вивозяться та реалізуються за межами країни, а товарна структура імпорту це - відповідно систематизацію за певними ознаками сукупності товарів, що ввозяться до країни.

Даний показник дозволяє виявити ступінь розвитку економіки країни. Так, якщо в товарному експорті країни домінують готові вироби, то функціонування економічної системи вважається ефективним, або країна на інтенсивному шляху розвитку. Якщо ж переважає сировина чи напівфабрикати, то фактично країна йде екстенсивним шляхом розвитку, тобто живе за рахунок майбутніх поколінь використовуючи природні надра.

З метою поглибленого дослідження експортних операцій використовується індекс диверсифікації експорту – це індекс відхилення товарної структури експорту країни від структури світового експорту. Він використовується, як правило, для визначення розбіжностей у структурі зовнішньої торгівлі країн, експорт яких є досить різнобічним і розраховується на базі абсолютного відхилення частки або іншого товару в експорті країни від його частки у світовому експорті. Для цього використовується формула:

$$S_j = \frac{\sum_{i=1}^n |h_{ij} - h_i|}{2}, \quad (11)$$

S_j — індекс диверсифікації експорту;

h_{ij} — частка i -го товару в загальному експорті j ;

h_i — частка i -го товару в загальному експорті j .

Недоліком даного показника є його значна залежність від кон'юнктури світових товарних ринків і, насамперед, від коливання цін на сировину. Навіть незначна їх зміна на окремі товари може суттєво вплинути на рівень індексу диверсифікації експорту країни.

Існує певний взаємозв'язок між товарною та галузевою структурою. Відповідно до товарної, експорт чи імпорт класифікується за певною товарною позицією тобто згідно з товарною номенклатурою зовнішньоекономічної діяльності. Галузева ж структура показує певну пріоритетність тієї чи іншої галузі по реалізації експортного потенціалу країни чи її залежність від імпортних складових. Але це стосується не тільки зовнішньої торгівлі, але й інших форм міжнародних економічних відносин. Так, показник галузевої структури прямих інвестицій в Україну свідчить, що привабливими для іноземних інвестицій в країні є промисловість, фінансова діяльність та торгівля, тоді як найбільш суттєвими галузями при вивезенні капіталу з України стали операції з нерухомим майном, оренда та інжиніринг.

Інституціональна структура це - розподіл зовнішньоекономічних зв'язків за суб'єктами та методами товарного обміну. На наш погляд, досить характерний показник для визначення ефективності умов функціонування зовнішньоекономічного комплексу країни. Так, збільшення частки товарообмінних операцій чи угод про застосування давальницьких схем показує рівень тінізації економічних взаємовідносин у даній сфері діяльності.

Основними показниками які характеризують геополітичну структуру зовнішньоекономічних зв'язків є структура експорту чи імпорту товарів за інтеграційними чи міжкраїновими об'єднаннями. Тому досить часто при визначенні стратегічного вектору зовнішньоекономічної політики України проводиться аналіз товарообігу країни з країнами СНД та ЄС.

Під географічною структурою розуміється розподіл зовнішньоекономічних операцій за групами країн та регіонами. Даний показник не тільки характеризує ступінь розвитку зовнішньоекономічних відносин держави з іншими країнами світу, а й показує певну залежність держави від взаємовідносин з тією чи іншою країною. Показовими були відносини України та Росії, коли більше 50% імпорту в Україну припадало на Російську Федерацію, яка фактично була монополістом енергоносіїв на ринок України.

Для прийняття різнопланових рішень у сфері міжнародних економічних відносин доцільно також розраховувати індекс географічної концентрації експорту (або імпорту) товару який характеризує стан світового ринку конкретного товару за такими ознаками, як кількість експортерів (імпортерів) та питома вага основного експортера (імпортера).

Показники динаміки зовнішньоекономічних відносин це будь який з розглянутих вище показників, зміни якого досліджуються за певний період. Дану групу показників можна систематизувати на дві підгрупи: темпи росту та темпи приросту.

До темпів росту зовнішньоекономічних зв'язків відносяться – темпи росту експорту, темпи росту імпорту, темпи росту зовнішньоторговельного обороту:

темпи росту експорту

$$T_{p.e.} = \frac{E_{зв.p.}}{E_{б.p.}} \times 100\%, \quad (12)$$

де $T_{p.e.}$ - темпи росту експорту;

$E_{зв.p.}$ - обсяг експорту в звітному році;

$E_{б.p.}$ - обсяг експорту в базисному році;

темпи росту імпорту

$$T_{p.i.} = \frac{I_{зв.p.}}{I_{б.p.}} \times 100\%, \quad (13)$$

де $T_{p.i.}$ - темпи росту імпорту;

$I_{зв.p.}$ - обсяг імпорту в звітному році;

$I_{б.p.}$ - обсяг імпорту в базисному році.

темпи росту зовнішньоторговельного обороту

$$T_{p.зт.об.} = \frac{ЗТО_{зв.р.}}{ЗТО_{б.р.}} \times 100\%, \quad (14)$$

де $T_{p.зт.об.}$ - темпи росту зовнішньоторговельного обороту;
 $ЗТО_{зв.р.}$ - обсяг зовнішньоторговельного обороту в звітному році;
 $ЗТО_{б.р.}$ - обсяг зовнішньоторговельного обороту в базисному році.

До темпів приросту зовнішньоекономічних зв'язків можна віднести – темпи приросту експорту, темпи приросту імпорту, темпи приросту зовнішньоторговельного обороту:

темпи приросту експорту:

$$T_{пр.е.} = T_{р.е.зв.р.} - T_{р.е.б.р.}, \quad (15)$$

де $T_{пр.е.}$ - темпи приросту експорту;
 $T_{р.е.зв.р.}$ - темпи експорту в звітному році;
 $T_{р.е.б.р.}$ - темпи приросту експорту в базисному році;

темпи приросту імпорту:

$$T_{пр.і.} = T_{р.і.зв.р.} - T_{р.і.б.р.} \quad (16)$$

де $T_{пр.і.}$ - темпи приросту імпорту;
 $T_{р.і.зв.р.}$ - темпи росту імпорту в звітному році;
 $T_{р.і.б.р.}$ - темпи росту імпорту в базисному році;

темпи приросту зовнішньоторговельного обороту:

$$T_{пр.ЗТО} = T_{р.ЗТО.зв.р.} - T_{р.ЗТО.б.р.} \quad (17)$$

де $T_{пр.ЗТО}$ - темпи приросту зовнішньоторговельного обороту;
 $T_{р.ЗТО.зв.р.}$ - темпи росту зовнішньоторговельного обороту в звітному році;
 $T_{р.ЗТО.б.р.}$ - темпи росту зовнішньоторговельного обороту в базисному році.

Основними показниками, які кількісно і якісно характеризують стан зовнішніх економічних зв'язків у країні, з точки зору результативності є: платіжний баланс країни, торговельний баланс, баланс послуг і некомерційних платежів, поточний платіжний баланс, баланс руху капіталів, офіційні валютні резерви країни, зовнішній борг держави.

Платіжний баланс є одним з найпоширених видів балансів у міжнародних розрахунках і якнайбільше відображає стан зовнішньоекономічних зв'язків країни. Під платіжним балансом розуміють співвідношення платежів країни за кордон та їх надходження з-за кордону за певний період (рік, квартал, місяць).

Платіжний баланс є ключовим поняттям міжнародної економіки, оскільки він систематизує і тому дозволяє аналізувати взаємовідносини країни із зовнішнім світом. Практично лише на основі вивчення платіжного балансу уряд спроможний зрозуміти основні макроекономічні проблеми не тільки з точки зору своїх чисто національних інтересів, а й з точки зору численних зв'язків країни з міжнародною економікою загалом. Тому платіжний баланс це ще й статистичний звіт, у якому в систематичному вигляді приводяться сумарні дані про зовнішньоекономічні операції даної країни з іншими країнами світу за певний період часу.

На максимально можливому рівні і узагальненні платіжний баланс складається з: потоків реальних ресурсів – експорту та імпорту товарів і послуг і відповідних потоків фінансових ресурсів, що є оплатою за придбання або платежем за продаж відповідних фінансових ресурсів. Якщо надходження платежів перевищує витрати, тоді йдеться про активний баланс (активне, позитивне

сальдо), у протилежному випадку йдеться про пасивний платіжний баланс (пасивне, негативне сальдо).

Платіжний баланс включає ряд статей. Найважливішим є торговельний баланс, який характеризує співвідношення експорту і імпорту товарів. Сальдо торговельного балансу – це різниця між вартісним обсягом експорту й імпорту товарів окремої країни. Якщо експорт товарів перевищує імпорт товарів, то сальдо позитивне "+", якщо імпорт перевищує, то сальдо негативне "-".

Другою за значимістю статтею платіжного балансу є баланс послуг і некомерційних платежів. Він складається з двох частин: балансу послуг і балансу некомерційних платежів. Баланс послуг охоплює надходження і платежі з експорту і імпорту послуг на світовому ринку:

- оплату закордонних перевезень;
- доходи і витрати від сервісу;
- оплату патентів і ліцензій для виробництва товарів;
- міжнародне страхування;
- доходи від інвестицій країни за кордон;
- доходи від іноземних інвестицій на території країни.

Сальдо балансу послуг - це різниця між вартістю послуг, що дає країна, і вартістю послуг, що вона імпортує. Розрізняють позитивне і негативне сальдо балансу послуг (аналогія з 1).

До балансу некомерційних платежів відносяться:

- приватні перекази з-за кордону й за кордон (перекази родичам, спадщина і т.п.);
- державні невідшкодовані витрати (субсидії зарубіжним країнам, витрати на утримання військових баз, іноземних представництв тощо).

Сальдо некомерційних операцій – це різниця між прибутками від інвестицій, грошових переказів, внесків, переміщення коштів у спадщину, при розв'язанні сімейних проблем. З кожного з цих напрямків руху коштів складається баланс і розраховується відповідне "+" або "-" сальдо;

Торговельний баланс, баланс послуг та баланс некомерційних платежів у сумі утворюють поточний платіжний баланс. Сальдо балансу поточних операцій – це сума сальдо торговельного балансу, балансу послуг та некомерційних операцій.

Однією з важливих статей платіжного балансу є баланс руху капіталів. Він пов'язаний з купівлею чи продажем матеріальних і фінансових активів у країні й за кордоном. Сальдо балансу руху капіталів – це різниця між купівлею чи продажем матеріальних і фінансових активів у країні й за кордоном. Поточний платіжний баланс та баланс руху капіталів взаємопов'язані. Коли країна опиняється перед дефіцитом поточного платіжного балансу, це означає, що витрати на імпорт перевищують доходи від експорту. Фінансування дефіциту можна вирішити за рахунок продажу активів і одержання позик у такому обсязі, що приплив капіталу перевищує його відплив. І навпаки, в разі активного поточного платіжного балансу його надлишкові кошти будуть використані для придбання нерухомості або надання позик для інших країн.

Існує ще одна важлива частина платіжного балансу, котра відбиває зміну офіційних валютних резервів країни, що перебувають у розпорядженні центрального банку. Ці резерви використовуються для регулювання незбалансованості платіжного балансу з поточних операцій та руху капіталів, для забезпечення стабільності валютного курсу. Резервні активи, на відміну від інших статей фінансового рахунку, знаходяться під прямим контролем держави і можуть використовуватися нею для досягнення цілей економічної політики. Для збалансованості економіки валютні запаси країни, з одного боку, не повинні бути меншими тримісячного обсягу експорту держави, а з іншого - вони повинні бути більшими обсягу імпорту за півріччя.

Якщо у сфері міжнародних економічних відносин країна заробила менше валюти ніж витратила, то ця нестача надходжень іноземної валюти компенсується з офіційних валютних резервів. Таким чином сальдо поточного платіжного балансу плюс сальдо балансу руху капіталів у сумі повинні дорівнювати нулю. У платіжному балансі із знаком "плюс" відображується експорт товарів і послуг, одержані доходи та трансферти, зменшення фінансових активів, збільшення зобов'язань; із знаком "мінус" – імпорт товарів і послуг, сплачені доходи та трансферти, збільшення фінансових активів, зменшення зобов'язань.

Серед показників, які характеризують ефективність функціонування економіки країни, особлива роль відводиться державному боргу, який виникає в результаті існування диспропорцій в економічній системі (наявність дефіциту державного бюджету, пасивне сальдо платіжного та

торговельного балансу). При наявності дефіциту бюджету країна позичає грошові ресурси, що, в свою чергу, призводить до виникнення та зростання державного боргу.

Залежно від того, з внутрішніх чи з зовнішніх джерел здійснюється позика, державний борг формується як зовнішній чи внутрішній борг, тобто державний борг має дві складові: зовнішню та внутрішню.

Зовнішній борг – це заборгованість країни іноземним державам, кредитним організаціям, юридичним та фізичним особам. Має місце при перевищенні боргів над доходами країни. Зовнішній борг зростає при дефіциті платіжного балансу, коли негативне сальдо фінансується за рахунок іноземних кредитів чи зростання зовнішніх запозичень.

Кількісна оцінка внутрішнього боргу здійснюється в національній валюті, зовнішнього - в іноземній, як правило, в доларах Сполучених Штатів Америки. Зрозуміло, що абсолютний показник не показує ступеня критичності зовнішнього боргу в країні. Тому у міжнародній практиці для оцінки стану державного боргу та можливостей країни щодо його обслуговування застосовуються різні показники та визначені їхні критичні розміри.

Так, згідно з вимогами Маастрихтської угоди, економіка країни може вважатися здоровою, якщо поряд із рядом інших показників державного бюджету не перевищує 60% ВВП. Світовий банк вважає критичним рівнем державного зовнішнього боргу 50% стосовно ВВП. Радою Безпеки Російської Федерації визначений максимальний показник поточної потреби в обслуговуванні і погашенні внутрішнього державного боргу до податкових надходжень зведеного бюджету на рівні, не більш як 25%. Україна не має власних розроблених граничних (критичних) показників економічної безпеки країни, і це має суттєвий вплив на наукові дискусії з проблем боргу.

Крім того для більш детального аналізу результативності зовнішньоекономічних зв'язків країни можливе використання цілої купи коефіцієнтів та індексів. Головними серед яких є: коефіцієнт покриття експортом імпорту по товарам та послугам; індекс “умов торгівлі”; індекс концентрації експорту; індекс чистої торгівлі.

Коефіцієнт покриття експортом імпорту по товарам та послугам розраховується як співвідношення вартості експорту по товарам та послугам до вартості імпорту по товарам та послугам. У випадку перевищення експорту над імпортом його значення більше одиниці, і навпаки.

Індекс “умов торгівлі” – відношення експортних цін країни до її імпортних цін. Якщо розглянути випадок, коли країна експортує та імпортує один товар, то умови торгівлі показують, яку кількість товару А отримує країна за кожен одиницю проданого товару В.

Остаточний індекс “умов торгівлі” розраховується як співвідношення двох індексів:

$$I_{y.m.} = \frac{P_x}{P_m}, \quad (18)$$

де $I_{y.m.}$ – індекс “умов торгівлі”;

P_x – індекс експортних цін (в одиницях національної або іншої валюти);

P_m – індекс імпортних цін (в одиницях національної або іншої валюти).

Індекс концентрації експорту (індекс Хіршмана) – застосовується у світових зіставленнях і показує, настільки широкий спектр товарів експортує країна. При 239 класифікованих видах продукції (за методологією ООН) він має вигляд:

$$H_j = \left(\sqrt{\sum_{i=1}^{239} \left(\frac{x_i}{X} \right)^2} - \sqrt{\frac{1}{239}} \right) \div \left(1 - \sqrt{\frac{1}{239}} \right), \quad (19)$$

H_j – індекс концентрації експорту країни j (j – індекс країни);

239 – кількість видів продукції за класифікацією ООН;

i – індекс товару (від 1 до 239);

X_i – вартість експорту i -х товарів країною j ;

X – загальна вартість експорту країни j , яка розраховується за формулою:

$$x = \sum_{i=1}^{239} x_i \quad (20)$$

Індекс чистої торгівлі – показує по кожному з товарів (або товарній групі) рівень перевищення експорту над імпортом (при додатному значенні індексу) або рівень перевищення імпорту над експортом (при від’ємному значенні індексу):

$$NT = \frac{E_i - I_i}{E_i + I_i} \quad (21)$$

де NT - показник чистої торгівлі;

E_i - експорт товару I ;

I_i - імпорт товару i .

Висновки. Таким чином, доходимо висновку, що запропонована система моніторингових індикаторів аналізу розвитку зовнішньоекономічних зв’язків країни дає можливість не тільки контролювати ситуацію в даній сфері взаємовідносин, але приймати ефективні рішення по державному регулюванню міжнародних економічних відносин в цілому.

Список використаної літератури:

1. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16 квітня 1991 року № 959-ХІІ.
2. Гребельник О.П. Основи зовнішньоекономічної діяльності: Підручник. – Ірпінь: Університет ДФС України, 2019. 410 с.
3. Кібальник Л. О. Структура та динаміка геоекономічних трансформацій під впливом фінансових криз: монографія / Л. О. Кібальник. Черкаси: Ольга Вовчок [вид.], 2014. 483 с.
4. Зовнішньоекономічна діяльність України в системі глобальних конкурентних відносин: агропродовольчий вимір. Монографія / авт.: О. І. Павлов, В. А. Самофатова, Т. А. Кулаковська [та ін.]; за ред. О. І. Павлова. - Одеса: «Астропринт», 2019. 279 с.
5. Лубенченко О.Е. Аудит зовнішньоекономічної діяльності: [монографія] / О.Е. Лубенченко. - К.: Кондор-Видавництво, 2016. 306 с.
6. Економічна асоціація України з Європейським Союзом: монографія О.І. Шнирков, В.І. Муравйов, Р.О. Заблоцька та ін.. К.: ВПЦ «Київський університет», 2015. 415 с.